

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ СЕМЕНА КУЗНЕЦЯ

ФІНАНСОВА БЕЗПЕКА ПІДПРИЄМСТВ

Методичні рекомендації
до самостійної роботи
студентів спеціальності
072 "Фінанси, банківська справа та страхування"
освітньої програми "Фінанси і кредит"
першого (бакалаврського) рівня

Харків
ХНЕУ ім. С. Кузнеця
2022

УДК 338.2:336(07.034)

Ф59

Укладач Т. Б. Кузенко

Затверджено на засіданні кафедри фінансів.

Протокол № 3 від 09.09.2021 р.

Самостійне електронне текстове мережеве видання

Фінансова безпека підприємств [Електронний ресурс] : методичні рекомендації до самостійної роботи студентів спеціальності 072 "Фінанси, банківська справа та страхування" освітньої програми "Фінанси і кредит" першого (бакалаврського) рівня / уклад. Т. Б. Кузенко. – Харків : ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2022. – 44 с.

Подано тематичний план навчальної дисципліни та її зміст за темами для виконання самостійної роботи студента. Надано основні питання, що необхідно самостійно розглянути та висвітлити в межах кожної теми навчальної дисципліни. Запропоновано ситуаційні завдання для самостійного виконання, тестові завдання, а також контрольні запитання для самодіагностики.

Рекомендовано для студентів спеціальності 072 "Фінанси, банківська справа та страхування" першого (бакалаврського) рівня вищої освіти.

УДК 338.2:336(07.034)

© Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця, 2022

Вступ

Ефективність діяльності підприємства у ринковій економіці визначається станом його фінансів, тому однією з найважливіших умов забезпечення стрімкого зростання підприємства, формування високих кінцевих результатів його фінансової діяльності є наявність ефективної системи його фінансової безпеки, змістом якої є розроблення та реалізація комплексу заходів щодо захисту його фінансових інтересів від внутрішніх та зовнішніх загроз.

За таких умов особливої актуальності набуває підготовка висококваліфікованих фахівців із фінансів, здатних проявити творчий підхід, поєднати глибокі теоретичні знання та набуті практичні вміння у процесі вирішення проблем ефективного розвитку підприємства, досягнення його тактичних та стратегічних цілей.

Навчальна дисципліна "Фінансова безпека підприємств" є вибірковою для вивчення студентами напряму підготовки "Фінанси і кредит" спеціалізації "Фінанси" всіх форм навчання. У навчальних планах підготовки фахівців у галузі "Фінанси та кредит" ця навчальна дисципліна належить до навчальних дисциплін циклу професійної підготовки та має на меті набуття студентами теоретичних знань і практичних навичок щодо забезпечення фінансової безпеки підприємства, механізму формування фінансової безпеки, спрямованого на досягнення цілей фінансової діяльності суб'єктів господарювання. Фінансова діяльність суб'єкта господарювання пов'язана з визначенням характеру впливу на нього внутрішнього і зовнішнього середовища, визначенням потреби підприємства в фінансових ресурсах та максимізації прибутку за умов подальшого ефективного розвитку. Навіть за умови високої прибутковості бізнесу недостатня увага до проблем фінансової безпеки підприємства може призвести до того, що підприємство стане об'єктом ворожого поглинання.

Завданнями вивчення навчальної дисципліни є:

засвоєння теоретичних основ фінансової безпеки на різних її рівнях;
оволодіння навичок з визначення характеру впливу загроз фінансовій безпеці підприємства, оцінювання ступеня їх небезпеки, вміння обирати засоби захисту;

набуття майбутніми фінансистами вміння управляти економічними ризиками;

засвоєння методики оцінювання фінансової безпеки підприємства з застосуванням сукупності фінансових показників, що характеризують її рівень;

засвоєння теоретичних основ та отримання практичних навичок щодо адаптації підприємства з метою оптимізації фінансових показників діяльності підприємства;

формування теоретичних і практичних знань стосовно планування заходів щодо забезпечення фінансової безпеки підприємства;

організація та проведення фінансової розвідки.

Предметом навчальної дисципліни є система фінансово-економічних відносин з приводу формування оптимального рівня фінансової безпеки для забезпечення ефективної діяльності підприємства.

Поступова інтеграція вітчизняної системи освіти до європейської та світової потребує нових підходів у підготовці кваліфікованих фахівців, що базуватиметься на збільшенні організаційного, дидактичного та методичного ресурсу самостійної роботи. Процес реформування та розвитку системи вищої професійної освіти на сучасному етапі характеризується посиленням акцентів на підвищенні ролі самостійної роботи суб'єктів навчального процесу, що підтверджується основоположними засадами та вимогами Болонського процесу.

Підготовка висококваліфікованих фахівців в умовах Болонської системи, конкурентоспроможних на ринку праці, а також здатних до компетентної, відповідальної й ефективної діяльності за своєю спеціальністю неможливе без підвищення ролі самостійної роботи студентів, спрямованої на стимулювання їх професійного зростання та виховання їхньої творчої активності.

Самостійна робота студентів на сучасному етапі стає основою вищої освіти, важливою частиною процесу підготовки фахівців. Вона є однією з форм оволодіння навчальним матеріалом поза межами обов'язкових навчальних занять. Її спрямовано на закріплення теоретичних знань, отриманих студентами за час навчання, їх поглиблення, набуття й удосконалення практичних навичок та вмінь щодо відповідної спеціальності. Це особлива форма навчальної діяльності, спрямована на формування самостійності студентів і засвоєння ними сукупності знань, вмінь, навичок, що здійснюється за умови запровадження відповідної системи організації всіх видів навчальних занять.

Мета самостійної роботи студентів – формування самостійності як риси особистості і засвоєння знань, умінь, навичок.

Самостійна робота студента (СРС) – це форма організації навчального процесу, за якої заплановані завдання виконуються студентом самостійно під методичним керівництвом викладача.

Студент самостійну роботу над засвоєнням навчального матеріалу може виконувати у бібліотеці, навчальному кабінеті або комп'ютерному класі університету, а також у домашніх умовах.

Пристаючи до самостійного вивчення матеріалу, перш за все, треба уважно ознайомитись із джерелами, що стосуються певної теми, розподілити питання на більш і менш складні. Виконуючи самостійну роботу, студент має законспектувати основний зміст теми, уникаючи механічного переписування джерел. Окрім цього, слід виокремлювати основні теоретичні положення, ключові слова, спеціальні терміни й поняття.

Методичні рекомендації до виконання самостійної роботи студента побудовані за вимогами кредитно-модульної системи організації навчального процесу у закладах вищої освіти згідно з рекомендаціями Європейської кредитно-трансфертної системи (ECTS).

Для виконання робіт, запропонованих у методичних рекомендаціях, необхідно використовувати лекційні матеріали, підручники, нормативно-правові акти, додаткову наукову літературу, довідники, ресурси мережі "Інтернет", а також знання з попередньо вивчених навчальних дисциплін, що пов'язані з навчальною дисципліною "Фінансова безпека підприємств", а саме "Фінансова математика", "Фінансовий аналіз", "Фінанси підприємств".

Засвоєнню основних теоретичних аспектів навчальної дисципліни сприятиме вирішення ситуаційних завдань, поданих із рекомендаціями щодо їх виконання.

У результаті вивчення матеріалу певної теми рекомендовано перевірити ступінь засвоєння інформації, відповідаючи на тестові завдання й контрольні запитання, які пропонують у межах кожної теми.

Таким чином, під час самостійної роботи студенту пропонують такі види завдань для опанування матеріалу з конкретної теми навчальної дисципліни: вивчити матеріали теми; скласти термінологічний словник; продумати відповіді на питання для самоконтролю; підготувати тези виступу під час аудиторного заняття й доповіді на рекомендовану тему;

вирішити ситуаційні завдання; дати відповіді на тестові та контрольні запитання.

Навчальний час, відведений для самостійної роботи студентів денної форми навчання, визначається навчальним планом. У ході самостійної роботи студент має перетворитися на активного учасника навчального процесу, навчитися свідомо ставитися до оволодіння теоретичними і практичними знаннями, вільно орієнтуватися в інформаційному просторі, нести індивідуальну відповідальність за якість власної професійної підготовки.

Самостійна робота студента містить: опрацювання лекційного матеріалу; опрацювання та вивчення рекомендованої літератури; підготовку до практичних, семінарських занять; поглиблене опрацювання окремих тем або питань; виконання індивідуальних завдань за вивченою темою; аналітичний розгляд наукової публікації; підготовку до контрольних робіт та інших форм поточного контролю; підготовку до модульного контролю; систематизацію вивченого матеріалу з метою підготовки до підсумкового модульного контролю.

Змістовий модуль 1

Фінансова безпека як складова економічної безпеки підприємства

Тема 1. Економічна безпека підприємства: сутність та шляхи формування

Питання для самостійного опрацювання

1. Вплив глобалізації на економічну безпеку України.
2. Проблема міжнародної економічної безпеки.
3. Загрози міжнародній економічній безпеці та принципи її забезпечення.
4. Що належить до індикаторів економічної безпеки підприємства?
5. Визначити показники, що дають можливість оцінити ринкову безпеку підприємства.
6. Особливості формування економічної безпеки в сучасному економічному просторі.

Тестові завдання

1. *Економічна загроза безпеки підприємства – це:*

- а) крадіжки, грабежі і шахрайство у відносинах економічної діяльності;
- б) стихійні природні явища, що руйнують продуктивні сили і знищують національне багатство суспільства;
- в) сукупність факторів, умов і дій окремих суб'єктів, що перешкоджають існуванню і досягненню цілей розвитку економічної системи;
- г) сукупність об'єктивних і суб'єктивних факторів, що несуть потенціальні можливості економічних втрат;
- г) усі попередні відповіді правильні;
- д) усі попередні відповіді неправильні.

2. *Економічна безпека підприємства – це:*

- а) стан, у якому підприємство може суверенно, без втручання ззовні, визначати шляхи і форми власного економічного розвитку;
- б) державою регламентована незалежність і здатність протистояти тиску, шантажу й агресії;

в) стан, здатність і умови, за яких суб'єкти суспільства (держава, юридичні і фізичні особи) можуть протистояти зовнішнім і внутрішнім загрозам, досягнення цілей економічного розвитку і реалізації суспільної місії;

- г) усі попередні відповіді правильні;
- г') усі попередні відповіді неправильні.

3. Предметом економічної безпеки підприємства не є:

- а) визначення небезпеки і її джерел;
- б) ідентифікація небезпеки;
- в) моніторинг небезпеки;
- г) визначення міри відповідальності за економічні правопорушення;
- г') формування нормативної бази захисту;
- д) формування інститутів безпеки;
- е) формування режиму захисту;
- є) здійснення захисту.

4. Визначте поняття допорогової економічної небезпеки:

- а) небезпека, проявлення якої руйнує економічну систему і робить неможливою реалізацію її соціально-економічної місії;
- б) небезпека, проявлення якої супроводжується втратами, що поновлюються;
- в) усі попередні відповіді правильні;
- г) усі попередні відповіді неправильні.

5. Безпосереднім джерелом економічної небезпеки є:

- а) стихійні лиха;
- б) наслідки техногенної діяльності суспільства;
- в) менталітет суспільства й окремих його суб'єктів;
- г) цілеспрямована діяльність суб'єктів суспільства.

6. Економічним правопорушенням є:

- а) будь-яке відхилення від норм права, що регулює економічну діяльність суб'єктів господарювання;
- б) умисні чи ненавмисні дії особи, які супроводжуються втратами, що поновлюються;
- в) умисні чи ненавмисні дії особи, які супроводжуються втратами, що руйнують стан суб'єкта господарювання та роблять неможливою його подальшу економічну діяльність;
- г) усі попередні відповіді правильні;
- г') усі попередні відповіді неправильні.

7. Що не є джерелом економічної небезпеки для підприємства з боку власної держави:

- а) неефективні законодавчі та виконавчі рішення влади;
- б) некомпетентність державних чиновників;
- в) урядове обмеження технологічних процесів з екологічних міркувань;
- г) використання органів державної влади окремими чиновниками у власних інтересах?

8. Що не є загрозою для підприємства у зовнішньому середовищі:

- а) націоналізація або конфіскація майна підприємства на території інших держав;
- б) блокування рахунків підприємства у банках іноземних держав;
- в) квотування експорту та імпорту іноземною державою;
- г) квотування експорту та імпорту національним урядом;
- г') обмеження інвестиційної діяльності іноземною державою;
- д) підвищення митних тарифів;
- е) економічне шпигунство?

9. Концепція ефективної системи захисту безпеки підприємства передбачає:

- а) передумови формування системи захисту;
- б) стратегічні напрями, заходи і засоби захисту;
- в) конкретні заходи і засоби захисту від визначених небезпек.

10. У яких формах може здійснюватися система захисту безпеки підприємства:

- а) у формі служби захисту;
- б) шляхом одержання послуг на ринку безпеки;
- в) шляхом надання функцій захисту відповідним організаційним структурам підприємства;
- г) усі попередні відповіді правильні;
- г') усі попередні відповіді неправильні?

11. На вибір організаційних форм системи захисту безпеки підприємства впливає:

- а) об'єкти, які потребують захисту;
- б) склад і характер загроз і небезпек для підприємства у зовнішньому і внутрішньому середовищах;
- в) намагання забезпечити 100-відсотковий захист підприємства;
- г) фінансовий стан підприємства;

- г) усі попередні відповіді правильні;
- д) усі попередні відповіді неправильні.

12. Що не є функцією системи захисту економічної безпеки:

- а) визначення джерел і форм небезпеки, а також пріоритетних напрямів захисту;
- б) розроблення проєктів і конкретних заходів захисту від кожної небезпеки;
- в) розроблення ефективних рішень управління підприємством;
- г) контроль за виконанням режиму безпеки?

13. На визначення структури системи захисту підприємства не впливає:

- а) джерела і характер загроз і небезпек;
- б) функції системи захисту;
- в) гарантії держави з питань права підприємства на безпечну діяльність;
- г) фінансові можливості підприємства.

14. Підприємство використовує для власного захисту ресурси:

- а) власні;
- б) державні;
- в) суспільні;
- г) усі попередні відповіді правильні;
- г) усі попередні відповіді неправильні.

15. До власних ресурсів захисту підприємства не належить:

- а) активи підприємства;
- б) технології, ноу-хау, що застосовуються на підприємстві;
- в) інформаційні ресурси підприємства;
- г) менеджмент підприємства;
- г) асоціація виробників, у якій бере участь підприємство.

16. Методом управління ризиками зниження економічної безпеки підприємства не є:

- а) ухилення від небезпеки;
- б) превенція небезпеки;
- в) правовий захист від небезпеки;
- г) формування системи безпеки для подолання небезпеки;
- г) передача ризику іншому.

17. На стан економічної безпеки підприємства найсуттєвіший вплив здійснює управління його підсистемою:

- а) виробничою;

- б) маркетинговою;
- в) фінансовою;
- г) усі попередні відповіді правильні;
- ґ) усі попередні відповіді неправильні.

18. Чи можна визначити стан економічної безпеки підприємства одним узагальнювальним показником:

- а) так;
- б) ні?

19. До основних індикаторів економічної безпеки підприємства належать:

- а) індикатори виробництва;
- б) фінансові індикатори;
- в) соціальні індикатори;
- г) усі попередні відповіді правильні;
- ґ) усі попередні відповіді неправильні.

20. У чому полягає сутність ухилення від сплати податків за умов визначення податкової складової в якості основи фінансової безпеки підприємства:

- а) ухилення шляхом переведення сплати податків на партнера у бізнесі;
- б) часткове або цілковите ухилення платника від податкових зобов'язань;
- в) приховування платником своїх доходів від оподаткування?

21. Менеджмент фірми вважає недоцільним займатися спеціально предметом економічної безпеки. Який рівень ставлення до проблеми економічної безпеки це характеризує:

- а) анархічний;
- б) емпіричний;
- в) науковий?

Завдання для самостійного виконання

Проведіть оцінювання фінансової складової економічної безпеки підприємства на основі аналізу його фінансової стійкості. Зробіть відповідні висновки та розробіть заходи щодо здійснення подальшої виробничо-збутової діяльності підприємства. Висловіть свою думку щодо доцільності

використання даного підходу до оцінювання рівня фінансової складової економічної безпеки підприємства.

Методичні рекомендації до завдання

Рівень фінансової складової економічної безпеки підприємства на основі аналізу його фінансової стійкості визначається, виходячи з достатності оборотних коштів (власних чи позичених) для здійснення виробничо-збутової діяльності.

Оцінними показниками є:

$$\begin{aligned} \pm E_c &= E_e - Z; \\ \pm E_T &= (E_c + K) - Z; \\ \pm E_H &= (E_c + K_T + K) - Z, \end{aligned} \quad (1)$$

де $\pm E_c$ – надлишок (+) чи нестача (-) власних оборотних коштів, необхідних для формування запасів і покриття витрат, пов'язаних з господарською діяльністю підприємства;

E_e – власні оборотні кошти;

Z – матеріальні оборотні кошти підприємства (запаси);

$\pm E_T$ – надлишок чи нестача власних оборотних коштів, а також середньострокових і довгострокових кредитів і позик;

K – середньострокові і довгострокові кредити і позики;

$\pm E_H$ – надлишок чи нестача власних оборотних коштів, а також довго-, середньо- і короткострокових кредитів і позик;

K_T – короткострокові кредити і позики.

На основі проведених розрахунків за допомогою табл.1 слід визначити рівень фінансової безпеки підприємства.

Таблиця 1

Визначення рівня фінансової безпеки підприємства

№ з/п	Результат	Рівень фінансової безпеки	Характеристика
1	2	3	4
1	$\pm E_c > 0,$ $\pm E_T > 0,$ $\pm E_H > 0$	Абсолютний	Для функціонування підприємства достатньо власних оборотних коштів

1	2	3	4
2	$\pm E_c < 0,$ $\pm E_T > 0,$ $\pm E_H > 0$	Нормальний	Підприємство практично задовольняється власними джерелами формування запасів і покриття витрат
3	$\pm E_c < 0,$ $\pm E_T > 0,$ $\pm E_H > 0$	Хитливий	Підприємству недостатньо власних оборотних коштів, і воно вдається до середньострокових і довгострокових позик і кредитів
4	$\pm E_c < 0,$ $\pm E_T < 0,$ $\pm E_H > 0$	Критичний	Підприємство для фінансування своєї діяльності вдається до короткострокових кредитів
5	$\pm E < 0,$ $\pm E < 0,$ $\pm E < 0$	Кризовий	Підприємство неспроможне забезпечити фінансування своєї діяльності ані власними, ані позиченими коштами

Контрольні запитання

1. Визначити категорію економічної безпеки підприємства.
2. Дати характеристику терміна "безпека" і визначити його за сутністю.
3. Охарактеризувати рівні економічної безпеки.
4. Визначити фактори впливу на економічну безпеку.
5. Охарактеризувати вплив глобалізації на економічну безпеку України.
6. Визначити загрози міжнародної економічної безпеки та принципи її забезпечення.
7. Назвати та охарактеризувати рівні економічної безпеки держави.
8. Охарактеризувати загальні положення Концепції економічної безпеки України.
9. Охарактеризувати фактори економічної безпеки України.
10. Визначити характерні особливості економічної безпеки на рівні регіону (області), її загрози.
11. Розкрити методику оцінювання рівня економічної безпеки регіону.
12. Розкрити методику оцінювання економічної безпеки на рівні підприємства (фірми).
13. Визначити фактори економічної безпеки підприємства.
14. Розкрити елементи загроз економічної безпеки підприємства.
15. Визначити методи зменшення небезпек та загроз.

Рекомендована література: основна [2; 10; 11]; додаткова [18; 20].

Тема 2. Фінансова безпека підприємства, її критерії та рівні, методи оцінювання

Питання для самостійного опрацювання

1. Сутнісні характеристики фінансової безпеки підприємства.
2. Принципи та умови забезпечення фінансової безпеки підприємства.
3. Взаємозалежність фінансової безпеки держави і підприємства.
4. Мінімізація загроз та забезпечення інтересів фінансової безпеки.
5. Зв'язок фінансової безпеки підприємства із забезпеченістю його фінансовими ресурсами.
6. Зони вразливості підприємства і фактори, що вражають його фінансові інтереси.

Тестові завдання

1. *Процес забезпечення фінансової складової економічної безпеки підприємств визначається як:*

а) сукупність робіт для досягнення високого рівня платоспроможності підприємства;

б) сукупність робіт для досягнення високого рівня платоспроможності підприємства, здійснення його фінансово-господарської діяльності в усіх напрямках стратегічного й оперативного планування;

в) сукупність робіт для досягнення високого рівня платоспроможності підприємства, здійснення його фінансово-господарської діяльності в усіх напрямках стратегічного і оперативного планування, підвищення рівня рентабельності бізнесу;

г) усі попередні відповіді неправильні.

2. *Об'єктами фінансової безпеки є:*

а) валовий внутрішній продукт;

б) грошові фонди;

в) сукупність доходів держави, суб'єктів підприємницької діяльності та громадян;

г) держава, суб'єкти підприємницької діяльності та громадяни.

3. *Суб'єктами фінансової безпеки є:*

а) валовий внутрішній продукт;

б) держава;

- в) суб'єкти підприємницької діяльності;
- г) громадяни.

4. До основних фінансових інтересів у процесі забезпечення фінансової безпеки підприємства не зараховують:

- а) максимізацію прибутку;
- б) оптимізацію відрахувань до бюджету;
- в) зростання ринкової вартості акцій;
- г) забезпеченість основним і оборотним капіталом;
- ґ) забезпеченість кваліфікованим персоналом;
- д) забезпеченість інвестиціями для розвитку.

5. За ступенем значущості в процесі забезпечення фінансової безпеки підприємства виокремлюють такі види фінансових інтересів:

- а) пріоритетні та другорядні;
- б) стратегічні та тактичні;
- в) корпоративні та особисто підприємства;
- г) натуральні та примусові.

6. Сукупність економічних відносин щодо формування, використання та розподілу прибутку підприємств як основного індикатора рівня їх фінансової безпеки, – це:

- а) фінансові ресурси;
- б) фінанси держави;
- в) державні фінанси;
- г) фінанси підприємств.

7. Рентабельність як індикатор рівня фінансової безпеки – це:

- а) частина прибутку, що залишається після відшкодування усіх витрат;
- б) абсолютний показник ефективності роботи підприємства;
- в) відносний показник ефективності роботи підприємства.

8. Власні фінансові ресурси як основа фінансової безпеки підприємства – це:

- а) статутний фонд;
- б) кредити;
- в) резервний фонд;
- г) прибуток.

9. Фінансові ресурси підприємства утворюються за рахунок:

- а) тільки власних коштів;
- б) власних і позичкових коштів;
- в) тільки позичкових коштів.

10. Валовий прибуток від реалізації продукції як індикатор рівня фінансової безпеки – це:

- а) виручка від реалізації без ПДВ;
- б) грошове вираження вартості реалізованого товару без ПДВ, акцизів, знижок.

11. Скільки рівнів фінансової безпеки підприємства можна виокремити, виходячи з класифікації ризиків комерційної діяльності:

- а) два;
- б) три;
- в) чотири?

Завдання для самостійного виконання

Використовуючи вихідні дані про баланс та звіт про фінансові результати підприємства проведіть оцінювання його фінансової безпеки підприємства на основі багаторівневої інтеграції показників. При цьому для визначення рівня економічної безпеки слід розглянути такі групи показників:

- прибутковість капіталу;
- оборотність активів;
- ліквідність;
- фінансова стійкість.

За результатами розрахунків зробіть відповідні висновки та розробіть заходи щодо здійснення подальшої виробничо-збутової діяльності підприємства. Висловіть свою думку щодо доцільності використання даного підходу до оцінювання рівня фінансової складової економічної безпеки підприємства.

Методичні рекомендації до завдання

Пріоритетність груп показників, а також показників усередині груп слід визначити експертним шляхом. Як метод оброблення експертної інформації розглядати рангові оцінювання.

На основі експертного оцінювання здійснити ранжування відповідних груп показників за рівнем значущості для оцінювання економічної безпеки підприємства. Кожний з експертів оцінює значущість кожної групи показників. При цьому група, що вважається експертами найбільш значущою, одержує найвищу оцінку, а найменш значуща оцінюється одиницею. Звести отримані оцінки в табл. 2.

Визначення пріоритетності груп показників

№ з/п	Група показників	Експерт					Сума експертних оцінок
		1	2	3	4	5	
1	Прибутковість капіталу	X_{11}	X_{12}	X_{12}	...	X_{1n}	$\sum_{j=1}^5 X_{ij}$
2	Оборотність активів	X_{21}	X_{22}	X_{23}	...	X_{2n}	
3	Ліквідність активів	X_{31}	X_{32}	X_{33}	...	X_{3n}	
4	Фінансова стійкість	X_{41}	X_{42}	X_{43}	...	X_{4n}	
	Σ	10	10	10	...	10	$\sum_{i=1}^4 X_{ij}$

Коефіцієнти пріоритетності кожної групи показників визначають за формулою:

$$K_i = \frac{\sum_{j=1}^n X_{ij}}{n}, \quad (2)$$

де K_i – коефіцієнт пріоритетності i -ої групи показників;
 X_{ij} – оцінка j -го експерта за i -ою групою показників;
 n – число експертів.

За цим же принципом визначити коефіцієнти пріоритетності окремих показників у кожній з виокремлених груп.

Використовуючи розраховані коефіцієнти пріоритетності (значущості) показників у групах і коефіцієнти пріоритетності груп показників, визначити узагальнювальний (інтегральний) показник рівня фінансової безпеки підприємства:

$$Q = \sum_{i=1}^m \sum_{j=1}^n S_{ij} K_i^z K_{ij}^z K_j^y, \quad (3)$$

де S_{ij} – індекс j -го показника в i -ій групі;

K_i^z – коефіцієнт значущості i -ої групи показників;

K_{ij}^z – коефіцієнт j -го показника в i -ій групі;

K_j^y – коефіцієнт узгодження кількості показників для i -ої групи.

Контрольні запитання

1. Розкрити сутність фінансової безпеки як складової економічної безпеки підприємства.

2. Охарактеризувати загальні положення концепції фінансової безпеки України.

3. Розкрити понятійний апарат фінансової безпеки підприємства.

4. Охарактеризувати критерії фінансової безпеки підприємства.

5. Визначити ознаки фінансової безпеки.

6. Охарактеризувати фактори впливу на рівень фінансової безпеки підприємства.

7. Визначити рівні фінансової безпеки підприємства.

8. Охарактеризувати зв'язок фінансової безпеки підприємства із забезпеченістю його фінансовими ресурсами.

9. Розкрити критерії та методи оцінювання фінансової безпеки підприємства.

10. Визначити підходи до оцінювання фінансової безпеки підприємства.

11. Охарактеризувати зв'язок фінансової безпеки держави і підприємства.

12. Визначити шляхи мінімізації загроз та забезпечення інтересів фінансової безпеки підприємства.

Рекомендована література: основна [1; 7]; додаткова [20; 22].

Тема 3. Механізм забезпечення фінансової безпеки підприємства

Питання для самостійного опрацювання

1. Система пріоритетних інтересів підприємства як основа механізму забезпечення його фінансової безпеки.

2. Структура механізму забезпечення фінансової безпеки підприємства.

3. Оцінювання рівня фінансової безпеки підприємства. Бенчмаркінг як інструмент забезпечення фінансової безпеки підприємства.

4. Види бенчмаркінгу.

5. Методи бенчмаркінгу.

6. Типи фінансово-інвестиційної стратегії підприємства.

7. Переваги превентивної стратегії над реактивною у процесі забезпечення фінансової безпеки підприємств.

8. Моделювання загроз фінансовій безпеці підприємства стосовно специфіки його діяльності.

Тестові завдання

1. Складовими фінансового механізму є:

а) фінансові методи;

б) фінансові важелі;

в) правове забезпечення;

г) нормативне й інформаційне забезпечення;

д) фінансові ресурси.

2. Нормативне забезпечення функціонування фінансового механізму не містить:

а) інструкції;

б) нормативи;

в) норми.

3. До складу механізму забезпечення фінансової безпеки підприємства не належать:

а) фінансові інтереси підприємства;

б) функції, принципи та методи управління;

в) фінансові інструменти та показники;

г) соціально-психологічні методи управління;

ґ) критерії оцінювання рівня фінансової безпеки підприємства;

д) організаційна структура;

е) управлінський персонал.

4. До механізму управління фінансовою безпекою підприємства за функціональною структурою не належать:

а) організація і регулювання;

- б) контроль;
- в) оцінювання і аналіз;
- г) стимулювання;
- ґ) планування.

5. Бенчмаркінг як інструмент забезпечення фінансової безпеки – це:

- а) внутрішній аналіз та порівняння показників діяльності різних структурних підрозділів одного підприємства;
- б) маркетинговий аналіз ринку;
- в) порівняльний аналіз продуктивності виробничих процесів та інших параметрів досліджуваного підприємства й підприємств-конкурентів;
- г) аналіз сильних та проблемних місць підприємства;
- ґ) усі попередні відповіді правильні;
- д) усі попередні відповіді неправильні.

6. Ефективність механізму забезпечення фінансової безпеки підприємства визначається з використанням таких прийомів:

- а) аналіз відносних показників (фінансових коефіцієнтів);
- б) факторний аналіз прибутку;
- в) аналіз платоспроможності;
- г) аналіз кредитоспроможності;
- ґ) усі попередні відповіді правильні;
- д) усі попередні відповіді неправильні.

7. Фінансовий стан підприємства як відображення рівня ефективності реалізації складових механізму забезпечення фінансової безпеки характеризується:

- а) сукупністю виробничо-господарських факторів;
- б) системою показників, що відображають наявність фінансових ресурсів;
- в) системою показників, що відображають наявність і формування фінансових ресурсів;
- г) системою показників, що відображають наявність, розміщення і використання фінансових ресурсів.

8. Кризовий фінансовий стан підприємства як відображення неефективності реалізації складових механізму забезпечення фінансової безпеки настає:

- а) коли запаси й витрати забезпечуються сумою власних обігових коштів та довгостроковими позичковими джерелами;

б) коли запаси й витрати не забезпечуються джерелами їх формування;

в) коли запаси й витрати забезпечуються за рахунок усіх основних джерел формування запасів і витрат.

9. Підприємство знаходиться у фінансовій небезпеці у такому разі:

а) наявних активів у ліквідній формі недостатньо для задоволення у встановлений строк вимог, висунутих до підприємства кредиторами;

б) коефіцієнт абсолютної ліквідності є меншим за 0,2;

в) коефіцієнт покриття дорівнює 1;

г) надто низьким є значення показника фінансового левериджу;

ґ) усі попередні відповіді правильні;

д) усі попередні відповіді неправильні.

10. До основних фінансових інтересів підприємства не належать:

а) максимізація прибутку;

б) оптимізація відрахувань до бюджету;

в) зростання ринкової вартості акцій;

г) забезпеченість основним і оборотним капіталом;

ґ) забезпеченість інвестиціями для розвитку.

11. За ступенем значущості виокремлюють такі види фінансових інтересів на шляху до максимізації рівня фінансової безпеки:

а) пріоритетні та другорядні;

б) стратегічні та тактичні;

в) корпоративні та особисто підприємства;

г) натуральні та примусові.

12. Розмежування фінансових інтересів підприємства за видами діяльності та функціями управління характерно для їх систематизації:

а) за функціональним критерієм;

б) за спрямованістю;

в) за рівнем локалізації;

г) за ступенем значущості.

13. Оптимізація відрахувань підприємства до бюджету задля закріплення стану фінансової безпеки на оптимальному рівні передбачає:

а) зростання прибутку;

б) зниження обсягів сплати податків та обов'язкових платежів;

в) оптимізацію дивідендних витрат;

г) немає правильної відповіді.

Завдання для самостійного виконання

Провести експрес-оцінювання рівня фінансової безпеки підприємства, використовуючи бальні оцінки.

При цьому для визначення рівня фінансової безпеки слід розглянути всі групи показників фінансової діяльності підприємства. Зробити відповідні висновки та розробити заходи щодо здійснення подальшої виробничо-збутової діяльності підприємства.

Висловіть свою думку щодо доцільності використання даного підходу до оцінювання рівня економічної безпеки підприємства.

Вихідними даними для розрахунків є баланс та звіт про фінансові результати підприємства.

Методичні рекомендації до завдання

В основі визначення класу (рівня) безпеки лежать граничні значення показників та їхній рейтинг.

Таблиця 3

Визначення класу (рівня) фінансової безпеки підприємства

Значення показника	Клас (рівень) безпеки
вище від нормативного	Клас I
нижче від нормативного, але вище за критичний	Клас II
нижче від критичного	Клас III

Для одержання узагальнювальної оцінки рівня безпеки може бути використаний весь перелік показників чи відібрані ті з них, що становлять особливий інтерес для дослідження поточної фінансово-економічної ситуації.

Загальна оцінка безпеки дається в балах. Бали становлять суму добутків рейтингу кожного показника на клас.

Рейтинг показника визначається залежно від цілей дослідження і важливості показника для обраного напрямку дослідження:

$$B = \sum_{i=1}^n P_i \times K_i, \quad (4)$$

де B – сума балів;

P_i – рейтинг i -го показника;

K_i – клас i -го показника.

Сумарний рейтинг показників становить 100. Тому за умови значень показників, що належать до класу I, кількість балів дорівнює 100; класу II – 200 і класу III – 300. За умови проміжної величини суми балів, близької до 100 (тобто 100 – 150) підприємству присвоюється клас I, близької до 200 (151 – 250 балів) – клас II, близької до 300 (251 – 300) – клас III.

Контрольні запитання

1. Визначити систему пріоритетних інтересів підприємства задля забезпечення його фінансової безпеки.

2. Розкрити класифікацію фінансових інтересів залежно від різних критеріїв.

3. Визначити структуру та склад механізму забезпечення фінансової безпеки підприємства.

4. Охарактеризувати механізм управління фінансовою безпекою підприємства, розкрити його функції.

5. Розкрити функціональну структуру управління фінансовою безпекою підприємства.

6. Охарактеризувати порядок використання SWOT-аналізу для забезпечення фінансової безпеки підприємства.

7. Охарактеризувати алгоритм функціонування механізму забезпечення фінансової безпеки підприємства.

8. Охарактеризувати бенчмаркінг як інструмент забезпечення фінансової безпеки підприємства.

9. Визначити типи фінансово-інвестиційної стратегії підприємства.

Рекомендована література: основна [4; 5; 8; 9; 13]; додаткова [16; 17; 19].

Тема 4. Адаптація підприємства як засіб забезпечення його фінансової безпеки

Питання для самостійного опрацювання

1. Види й процес адаптації, адаптивна реакція підприємства.

2. Складові адаптації підприємства.

3. Класифікації адаптивної реакції підприємства.
4. Фінансове забезпечення адаптації підприємства до змін у зовнішньому середовищі.
5. Інформаційне забезпечення адаптації підприємства до змін зовнішнього середовища.
6. Моделі поведінки підприємства, які визначають його готовність до адаптації.
7. Сукупність адаптивних заходів підприємства.

Тестові завдання

1. Джерела стратегічної інформації, що необхідні підприємству для його адаптації до впливу зовнішнього середовища, не зараховують:
  - а) публікації в пресі та спеціальній літературі;
  - б) результати громадських слухань;
  - в) результати проведення ярмарок, конференцій;
  - г) інформацію від постачальників та суб'єктів фінансового ринку.
2. Концепція ефективної системи захисту підприємства передбачає:
  - а) передумови формування системи захисту;
  - б) стратегічні напрями, заходи і засоби захисту;
  - в) конкретні заходи і засоби захисту від визначених небезпек.
3. До власних ресурсів захисту підприємства не належать:
  - а) активи підприємства;
  - б) технології, ноу-хау, що застосовуються на підприємстві;
  - в) інформаційні ресурси підприємства;
  - г) менеджмент підприємства;
  - г') асоціація виробників, у якій бере участь підприємство.

Завдання для самостійного виконання

На основі проведення SWOT-аналізу зробити оцінювання поточного стану фінансової безпеки підприємства, виявити існуючі загрози та розробити (визначити) стратегічне забезпечення фінансової безпеки підприємства. Зробити відповідні висновки.

Методичні рекомендації до завдання

Етап 1. Визначення сильних і слабких сторін підприємства.

Щоб визначити сильні й слабкі сторони підприємства, необхідно:

1. Скласти перелік параметрів, за якими буде оцінюватися підприємство.
2. За кожним параметром визначити, що є сильною стороною підприємства, а що – слабкою.
3. З усього переліку вибрати найбільш важливі сильні й слабкі сторони підприємства й занести їх у матрицю SWOT-аналізу.

Етап 2. Визначення ринкових можливостей і загроз.

Методика визначення ринкових можливостей і загроз ідентична методиці визначення сильних і слабких сторін підприємства.

Етап 3. Зіставлення сильних і слабких сторін підприємства з можливостями й загрозами ринку.

Для зіставлення можливостей підприємства умовам ринку застосовується матриця SWOT (табл. 4). На перетинанні розділів утворюються чотири поля: "СйМ" (сила й можливості); "СйЗ" (сила й загрози); "СіМ" (слабкість і можливість); "СіЗ" (слабкість і загрози). На кожному з даних полів дослідник повинен розглянути всі можливі парні комбінації й виокремити ті, які повинні бути враховані під час розроблення стратегії поведінки організації.

Таблиця 4

Матриця SWOT

	<i>Можливості</i>	<i>Загрози</i>
	1. 2. 3.	1. 2. 3.
Сильні сторони 1. 2. 3.	Поле "СйМ"	Поле "СйЗ"
Слабкі сторони 1. 2. 3.	Поле "СіМ"	Поле "СіЗ"

Для оцінювання можливостей застосовується метод позиціювання кожної конкретної можливості на матриці можливостей. Аналогічна матриця складається для оцінювання загроз.

Рекомендується проводити виявлення можливостей (табл. 5) і загроз (табл. 6) у трьох напрямках: ринок, продукт і діяльність з реалізації продуктів на цільових ринках (ціноутворення, товаророзподіл і просування продуктів).

Таблиця 5

Матриця можливостей

Ймовірність використання можливостей	Вплив можливостей на підприємство		
	Сильний	Помірний	Незначний
Висока	Поле "BC"	Поле "BU"	Поле "BM"
Середня	Поле "CC"	Поле "CU"	Поле "CM"
Низька	Поле "NC"	Поле "NU"	Поле "NM"

Таблиця 6

Оцінювання загроз

Ймовірність реалізації загроз	Вплив загроз на підприємство			
	Руйнування	Критичний стан	Тяжкий стан	"Легкі забиті місця"
Висока	Поле "BP"	Поле "BK"	Поле "BT"	Поле "BL"
Середня	Поле "CP"	Поле "CK"	Поле "CT"	Поле "CL"
Низька	Поле "NP"	Поле "NK"	Поле "NT"	Поле "NL"

Для аналізу середовища також доцільно застосувати метод складання її профілю. За допомогою методу складання профілю середовища оцінити відносну значимість для організації окремих факторів середовища.

Контрольні запитання

1. Визначити категорію адаптації підприємства, розкрити її мету.
2. Розкрити сукупність адаптивних заходів підприємства.

3. Охарактеризувати складові адаптації підприємства.
4. Охарактеризувати процес адаптації.
5. Розкрити класифікацію адаптивної реакції підприємства.
6. Охарактеризувати порядок фінансового забезпечення адаптації підприємства до змін у зовнішньому середовищі.
7. Розкрити бюджет адаптації.
8. Охарактеризувати інформаційне забезпечення адаптації підприємства до змін зовнішнього середовища.

Рекомендована література: основна [7 – 9]; додаткова [15; 16].

Змістовий модуль 2

Планування фінансової безпеки підприємств

Тема 5. Інформаційне забезпечення процесу планування фінансової безпеки

Питання для самостійного опрацювання

1. Загальні передумови проведення реорганізації підприємства.
2. Фінансовий механізм перетворення підприємств.
3. Сутність та види інформаційного забезпечення процесу планування фінансової безпеки.
4. Планування як основа фінансової безпеки підприємства.
5. Інформаційно-аналітична робота як методологічна основа організації фінансової безпеки підприємства.
6. Джерела інформації для визначення та моніторингу стану фінансової безпеки підприємства.
7. Види інформаційного забезпечення процесу планування фінансової безпеки.

Тестові завдання

1. *Сутність фінансового планування полягає у:*
  - а) визначенні організаційно-правових форм підприємств;
  - б) проведенні оцінювання фінансової стратегії;
  - в) визначенні фінансових можливостей держави для забезпечення розвитку її економіки.

2. *Фінансовий стан підприємства як відображення ефективності процесу планування фінансової безпеки характеризується:*

- а) сукупністю виробничо-господарських факторів;
- б) системою показників, що відображають наявність фінансових ресурсів;
- в) системою показників, що відображають наявність і формування фінансових ресурсів;

3. *Чи можна визначити в процесі планування фінансової безпеки стан економічної безпеки підприємства одним узагальнювальним показником:*

- а) так;
- б) ні.

4. *Розмістити наведені етапи формування фінансової стратегії як етапу планування фінансової безпеки у правильній послідовності:*

- а) визначення місії фірми;
- б) розроблення фінансової політики за окремими аспектами фінансової діяльності;
- в) визначення загального періоду формування фінансової стратегії;
- г) формування стратегічних цілей фінансової діяльності.

5. *Методами планування фінансової безпеки є:*

- а) нормативний;
- б) балансовий;
- в) метод коефіцієнтів.

6. *Яке з тверджень хибне: "Цілі фінансової стратегії забезпечують реалізацію загальної стратегії економічного розвитку підприємства за умови ...":*

- а) достатності капіталу для формування необхідних активів;
- б) відсутності заборгованості перед бюджетом за податками;
- в) прийняттого рівня ризиків;
- г) фінансових інновацій?

7. *Головною метою розроблення плану надходжень і видатків грошових коштів як складової планування фінансової безпеки підприємства є:*

- а) забезпечення оптимальної структури активів і пасивів;
- б) забезпечення постійної платоспроможності підприємства;
- в) підвищення прибутковості підприємства;
- г) забезпечення сталого фінансового стану підприємства.

8. Для інформаційно-аналітичного забезпечення фінансової безпеки підприємство повинно вирішити такі проблеми:

а) визначення мети та основних завдань інформаційно-аналітичного забезпечення фінансової безпеки, виходячи з місії, фінансових інтересів і завдань, що стоять перед підприємством;

б) вибір із системи показників фінансової діяльності підприємства індикаторів, що характеризуватимуть кількісний стан фінансової безпеки підприємства;

в) попереднє визначення сукупності чинників, що впливають на рівень фінансової безпеки держави;

г) вибір або розрахунок порогових значень індикаторів фінансової безпеки підприємства.

9. Показники податкової звітності можуть використовуватися в процесі планування фінансової безпеки підприємства для:

а) передбачення можливих шляхів розвитку внутрішніх і зовнішніх загроз фінансовій безпеці підприємства та їхніх негативних наслідків;

б) планування податків;

в) прийняття управлінських рішень;

г) визначення мети та основних завдань фінансової безпеки підприємства.

Завдання для самостійного виконання

Визначити рівень фінансової безпеки підприємства на основі оцінювання ефективності використання позичкового капіталу. Визначити фактори зміни ефекту фінансового важеля. Зробити відповідні висновки. Вихідні дані для розрахунку ефекту фінансового важеля подано у табл. 7.

Таблиця 7

Вихідні дані

Показник	Минулий період	Поточний період
1	2	3
1. Загальна сума бруutto-прибутку до виплати відсотків і податків, тис. грн	28 500	30 000
2. Відсотки до сплати, тис. грн	4 748	4 950

1	2	3
3. Прибуток після сплати відсотків до виплати податків, тис. грн		
4. Податки з прибутку, тис. грн		
5. Рівень оподаткування, коефіцієнт (п. 4 : п. 3)		
6. Чистий прибуток, тис. грн (п. 3 – п. 4)		
7. Середня сума сукупного капіталу, тис. грн		
8. Власний капітал	31 880	35 975
9. Позиковий капітал	28 120	34 025
10. Плече фінансового важеля (відношення позикового капіталу до власного)		
11. Рентабельність сукупного капіталу (ВЕР), (п. 1 : п. 7 × × 100), %		
12. Рентабельність сукупного капіталу після сплати податків [ROA = ВЕР (1 – К _п)]		
13. Номінальна ціна позикових ресурсів (п. 2 : п. 9 – 100), %		
14. Уточнена середня ціна позикових ресурсів з урахуванням податкової економії (п. 2 : п. 9 (1 – К _п) × 100), %		
15. Ефект фінансового важеля [(п. 11 (1 – К _п) – п. 14) п. 10], %		

Методичні рекомендації до завдання

Одним із показників, що застосовується для оцінювання ефективності позикового капіталу, є ефект фінансового важеля (ЕФВ):

$$\text{ЕФВ} = \left(\frac{\text{ЧП} + \text{Проц} (1 - K_p)}{\text{Акт}} - \frac{\text{Проц} (1 - K_p)}{\text{ЗК}} \right) \frac{\text{ЗК}}{\text{ВК}} = (\text{ROA} - \text{Ц}_{\text{ЗК}}^y) \frac{\text{ЗК}}{\text{ВК}} \quad (5)$$

або

$$\text{ЕФВ} = (\text{ВЕР} - \text{Ц}_{\text{ЗК}}^H) \times (1 - K_p) \times \frac{\text{ЗК}}{\text{ВК}}, \quad (6)$$

де ЧП – сума чистого прибутку;

Проц – нараховані відсотки й інші витрати, пов'язані із залученням позикового капіталу;

К_п – рівень податкового вилучення з прибутку (відношення податків із прибутку до суми прибутку після сплати відсотків);

Акт – середня сума сукупних активів у звітному періоді;

ЗК – середня сума позикового (залученого) капіталу;

ВК – середня сума власного капіталу;

ROA – економічна рентабельність сукупного капіталу після сплати податків (відношення суми чистого прибутку і відсотків за кредит з урахуванням податкового коректора до середньорічної суми всього сукупного капіталу), %;

$\text{Ц}_{\text{ЗК}}^{\text{У}}$ – уточнена середньозважена ціна позикових ресурсів з урахуванням податкової економії, %;

$\text{Ц}_{\text{ЗК}}^{\text{Н}}$ – номінальна ціна позикових ресурсів, %.

Ефект фінансового важеля показує, на скільки відсотків збільшується сума власного капіталу за рахунок залучення позикових засобів в оборот підприємства. Позитивний ЕФВ виникає в тому разі, якщо рентабельність сукупного капіталу вища від середньозваженої ціни позикових ресурсів.

Для визначення того, як змінився ЕФВ за рахунок кожного фактора обраної моделі, доцільно скористатися методом ланцюгової підстановки, послідовно замінюючи базовий рівень кожного фактора на фактичний у звітному періоді і порівнюючи ЕФВ до і після зміни відповідного фактора.

Контрольні запитання

1. Охарактеризувати інформаційно-аналітичне забезпечення фінансової безпеки підприємства.

2. Розкрити сутність інформаційно-аналітичного забезпечення фінансової безпеки підприємства.

3. Розкрити мету інформаційно-аналітичного забезпечення фінансової безпеки підприємства.

4. Визначити джерела інформації для проведення моніторингу стану фінансової безпеки підприємства.

5. Охарактеризувати види інформаційного забезпечення процесу планування фінансової безпеки.

Рекомендована література: основна [2; 3; 12]; додаткова [16; 20].

Тема 6. Державне регулювання діяльності підприємства та його фінансової безпеки

Питання для самостійного опрацювання

1. Міждержавна нормативно-правова база захисту фірми.
2. Міждержавні економічні угоди України та інших держав.
3. Роль цивільного та господарського кодексів у забезпеченні фінансової безпеки суб'єкта господарювання.
4. Державний контроль за додержанням законодавства про захист інтересів суб'єктів господарювання.
5. Роль колективної угоди в процесі забезпечення фінансової складової економічної безпеки підприємства.
6. Архітектура системи правового регулювання забезпечення фінансової безпеки суб'єкта господарювання.

Тестові завдання

1. *Укажіть правильне визначення поняття "фінансовий інструмент" як інструмент державного регулювання фінансової безпеки підприємства:*

- а) грошові кошти та їх еквіваленти, які відображаються в активі балансу підприємства на певну дату;
- б) довгострокові та поточні зобов'язання підприємства, які відображаються в пасиві балансу підприємства на певну дату;
- в) контракти, які одночасно приводять до виникнення фінансового активу в одного підприємства і фінансового зобов'язання або інструмента власного капіталу в іншого.

2. *Що не є джерелом економічної небезпеки для підприємства з боку власної держави:*

- а) неефективні законодавчі та виконавчі рішення влади;
- б) некомпетентність державних чиновників;
- в) урядове обмеження технологічних процесів з екологічних міркувань;
- г) використання органів державної влади окремими чиновниками у власних інтересах?

3. *Що належить до сфери безпосереднього державного управління фінансами:*

- а) фінанси населення;
- б) фінанси підприємств усіх форм власності;
- в) державні фінанси?

4. *Метою державного регулювання безпеки є:*

- а) досягнення ефективного механізму взаємодії підприємств;
- б) установлення прийнятої ціни на товар;
- в) підвищення якості товару;
- г) немає правильної відповіді.

5. *Основні напрями державного регулювання підприємств – це:*

- а) проведення антимонопольної політики та регулювання ринку;
- б) проведення інвестиційної політики та регулювання інноваційних процесів;
- в) формування і розвиток інфраструктури підприємництва;
- г) усі відповіді правильні.

6. *Нормативно-правова база виконує такі основні функції:*

- а) встановлює й регулює взаємовідносини між суб'єктами фінансової безпеки;
- б) встановлює порядок створення та застосування сил і засобів забезпечення фінансової безпеки;
- в) усі відповіді правильні.

7. *Забезпечення фінансової безпеки здійснюється:*

- а) на трьох рівнях: на рівні міжнародних угод, національного законодавства, на локальному рівні;
- б) на двох рівнях: на рівні національного законодавства і рівні підприємства;
- в) немає правильної відповіді.

Завдання для самостійного виконання

Дві фірми, що здійснюють різні види виробничої діяльності, мають вказані далі показники і структуру капіталу. У підприємства 1 у пасиві 87 млн грн позикових і стільки ж власних коштів. Економічна рентабельність активів – 18 %, відсоткова ставка позикових коштів – 17 % річних. У підприємства 2 актив за мінусом відстрочених платежів постачальникам складає – 87 млн грн, а пасив – 101 млн грн позикових коштів,

а решта – власні кошти. Економічна рентабельність активів – 38 %, відсоткова ставка позикових коштів – 17,5 % річних.

Необхідно:

1) розрахувати ефект фінансового важеля як показник рівня фінансової безпеки підприємства для кожного підприємства;

2) порівнявши отримані результати, зробити висновок про можливості залучення позикових коштів кожним підприємством.

Методичні рекомендації до завдання

Ефект фінансового важеля розраховується за формулою:

$$ЕФВ = \frac{2}{3} \times (ЕР - СП) \times \frac{\text{Позикові кошти}}{\text{Власні кошти}}, \quad (7)$$

де ЕР – економічна рентабельність власного капіталу;

СП – ставка відсотка за позикові кошти.

Для обґрунтування висновків визначте ефект фінансового важеля і рентабельність власного капіталу для різних варіантів залучення кредиту і визначте умови, за яких підприємства матимуть негативне значення рентабельності власного капіталу.

Контрольні запитання

1. Охарактеризувати нормативно-правову базу захисту фірми.
2. Визначити порядок застосування міждержавної нормативно-правової бази захисту фірми.
3. Охарактеризувати особливості національного законодавства щодо забезпечення фінансової безпеки підприємств.
4. Визначити роль Цивільного, Кримінального, Господарського, Податкового кодексів України в процесі забезпечення фінансової безпеки підприємства.
5. Визначити порядок регулювання економічної та фінансової безпеки законами України.
6. Визначити зміст державного контролю за дотриманням законодавства про захист економічної конкуренції, захист інтересів суб'єктів господарювання та споживачів від його порушень.
7. Визначити сутність Положення про систему безпеки фірми.

8. Визначити роль колективної угоди в процесі забезпечення фінансової безпеки підприємства.

Рекомендована література: основна [1; 2; 8; 9]; додаткова [15; 21; 22].

Тема 7. Організація фінансової розвідки

Питання для самостійного опрацювання

1. Методи перевірки ділового партнера.
2. Критерії ефективності фінансової розвідки.
3. Відповідальність за незаконне ведення ділової розвідки.

Тестові завдання

1. Що не є функцією фінансової розвідки:

- а) забезпечення своєчасною інформацією про наміри конкурентів;
- б) визначення шляхів, якими конкурент може завадити діяльності підприємства;
- в) спостереження ситуації, коли інтереси підприємства стикаються з інтересами конкурента;
- г) підвищення ефективності функціонування підприємства;
- г) перевірка надійності ділового партнера?

2. Яку проблему неможливо вирішити за допомогою фінансової розвідки:

- а) сформулювати з працівників підприємства "команду" для боротьби з конкурентами;
- б) орієнтуватись в економічній ситуації, що постійно змінюється;
- в) планувати власні дії;
- г) усі попередні відповіді неправильні?

3. Не є напрямом діяльності фінансової розвідки:

- а) зв'язок з державними розвідувальними службами;
- в) виявлення лояльності працівників підприємства;
- б) безпосередня розвідка конкурента;
- г) вивчення усіх факторів зовнішнього середовища.

4. Не є предметом прогнозування операції фінансової розвідки:

- а) визначення факторів, що перешкоджають або сприяють отриманню необхідної інформації;

б) наслідки успішного або неуспішного проведення фінансової розвідки;

в) необхідні матеріальні, фінансові та людські ресурси для проведення операції розвідки;

г) визначення власної моделі поведінки після отримання необхідної інформації внаслідок фінансової розвідки;

ґ) усі попередні відповіді правильні;

д) усі попередні відповіді неправильні.

5. Що не є принципом організації фінансової розвідки:

а) таємність;

б) неупередженість в вилученні та обробленні інформації;

в) гнучкість організації фінансової розвідки;

г) використання легальних та протиправних методів вилучення інформації обмеженого доступу;

ґ) виключення незаконних методів вилучення інформації обмеженого доступу?

6. Що не є внутрішнім джерелом інформації об'єкта фінансової розвідки:

а) облікові документи;

б) прогнози і плани;

в) інформація на виставках та ярмарках;

г) реклама;

ґ) позаоблікова інформація та інформація про взаємовідношення окремих структур об'єкта фінансової розвідки?

7. Що не є зовнішнім джерелом інформації об'єкта фінансової розвідки:

а) постачальники ресурсів;

б) споживачі продукції та послуг;

в) виставки та ярмарки;

г) реклама?

8. Що не є носієм інформації для фінансової розвідки:

а) персонал об'єкта розвідки;

б) паперові документи;

в) спеціальна науково-технічна та фахова література;

г) магнітні стрічки, диски, дискети тощо;

ґ) усі попередні відповіді правильні;

д) усі попередні відповіді неправильні?

9. *Що не є джерелом економічної небезпеки для підприємства з боку власної держави:*

- а) неефективні законодавчі та виконавчі рішення влади;
- б) некомпетентність державних чиновників;
- в) урядове обмеження технологічних процесів з екологічних міркувань;
- г) використання органів державної влади окремими чиновниками у власних інтересах?

10. *Що не є головною ознакою нелегальних методів збирання інформації:*

- а) суперечливість з кримінальним кодексом;
- б) суперечливість з моральним кодексом;
- в) безперечність кримінальним, цивільним та моральним нормам суспільного життя;
- г) немає правильної відповіді?

11. *Що не є легальним методом збирання інформації під час фінансової розвідки:*

- а) отримання необхідної інформації за допомогою засобів масової інформації;
- б) бесіди з фахівцями з об'єкта розвідки;
- в) вивчення фахової та довідкової літератури;
- г) отримання інформації на виставках та ярмарках;
- г) немає правильної відповіді?

12. *Метою фінансової розвідки є:*

- а) своєчасне забезпечення керівництва надійною й достовірною інформацією про зовнішнє середовище з визначенням факторів ризику щодо фінансової безпеки підприємства;
- б) організація максимально ефективної інформаційної роботи, що містить дублювання структурними підрозділами підприємства один одного;
- в) вироблення короткострокових та довгострокових прогнозів впливу оточуючого середовища на фінансову діяльність підприємства та його фінансові інтереси;
- г) формування системи мотивації персоналу;
- г) посилення позитивних і локалізація негативних факторів впливу оточуючого середовища на фінансову діяльність підприємства (управління ризиками).

13. Джерела інформації про конкурента в процесі фінансової розвідки можна розділити на:

- а) внутрішні та зовнішні;
- б) прямі та опосередковані;
- в) основні та додаткові.

14. Методи щодо джерел інформації в процесі фінансової розвідки можна класифікувати в такий спосіб:

- а) збирання інформації;
- б) аналізу інформації;
- в) оброблення інформації;
- г) сортування інформації;
- ґ) передавання інформації;
- д) декодування інформації.

15. Зазначте принципи здійснення фінансової розвідки:

- а) ситуаційності;
- б) системності;
- в) конфіденційності;
- г) адаптивності;
- ґ) маневреності;
- д) стійкості.

Завдання для самостійного виконання

Відкрите акціонерне товариство "Альфа" знаходиться у кризовому стані фінансової безпеки та має непокриті збитки у балансі. Баланс підприємства наведено у табл. 8.

Таблиця 8

Баланс ВАТ "Альфа"

Актив	Тис. грн	Пасив	Тис. грн
1. Необоротні активи	7 910	1. Статутний капітал	10 000
2. Запаси	3 300	2. Резервний капітал	90
		3. Непокритий збиток	(5 700)
3. Дебіторська заборгованість	1 170	4. Довгострокові зобов'язання	5 410
4. Грошові кошти	120	5. Короткострокові зобов'язання	2 700
Баланс	12 500	Баланс	12 500

З метою покриття балансових збитків загальними зборами акціонерів прийнято рішення передати безкоштовно до анулювання 120 тис. акцій номінальною вартістю 50 грн, накладні витрати, пов'язані зі зменшенням статутного капіталу підприємства, складають 15 тис. грн.

З метою залучення фінансових ресурсів для фінансування переоснащення виробництва та освоєння нового виду продукції загальними зборами акціонерів прийнято рішення щодо збільшення статутного капіталу підприємства на 50 % шляхом додаткової емісії корпоративних прав. Курс емісії встановлено на рівні 105 %. Накладні витрати, пов'язані зі збільшенням статутного капіталу підприємства складають 15 тис. грн.

Скласти баланс акціонерного товариства після покриття балансових збитків та після збільшення статутного капіталу шляхом додаткової емісії акцій. Проаналізувати динаміку балансового курсу корпоративних прав підприємства. Визначити ринковий курс акцій підприємства після додаткової емісії, якщо після санації балансу підприємства ринковий курс дорівнював номінальному.

Методичні рекомендації до завдання

Розрахувати вартість корпоративних прав товариства, які безкоштовно передаються акціонерами до анулювання шляхом множення номінальної вартості однієї акції на кількість акцій, що підлягає анулюванню.

Визначити розмір статутного капіталу підприємства після його зменшення.

Покрити балансові збитки, профінансувати накладні витрати, пов'язані зі зменшенням статутного капіталу підприємства. Санаційний прибуток, що не використано на покриття балансових збитків та фінансування накладних витрат, відобразити у статті "Резервний капітал". Скласти баланс товариства після зменшення його статутного капіталу та покриття балансових збитків.

Розрахувати величину збільшення статутного капіталу підприємства шляхом додаткової емісії акцій, використовуючи дані щодо номінальної вартості акцій та кількості їх емісії.

Визначити величину статутного капіталу підприємства після додаткової емісії акцій.

Розрахувати величину емісійного доходу підприємства.

Скласти баланс товариства після збільшення його статутного капіталу, враховуючи, що всі акції оплачені в грошовій формі за курсом емісії.

За формулою (8) розрахувати балансові курси акцій підприємства до санації, після покриття балансових збитків, після збільшення статутного капіталу:

$$BK = \frac{BK}{СК} \times 100 \%, \quad (8)$$

де BK – балансовий курс акцій підприємства;

BK – величина власного капіталу підприємства, тис. грн;

СК – величина статутного капіталу підприємства, тис. грн.

Зробити необхідні висновки.

Контрольні запитання

1. Визначити місце і роль фінансової розвідки в системі забезпечення стратегічного розвитку підприємств.
2. Розкрити принципи фінансової розвідки.
3. Охарактеризувати порядок організації та визначення ефективності фінансової розвідки.
4. Охарактеризувати джерела інформації фінансової розвідки, методи її збирання та опрацювання.

Рекомендована література: основна [5; 9]; додаткова [15; 21; 22].

Рекомендована література

Основна

1. Барановський О. І. Фінансова безпека в Україні (методологія оцінки та механізм забезпечення) : монографія / О. І. Барановський. – Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2004. – 759 с.
2. Бланк І. А. Управління фінансовою безпекою підприємства / І. А. Бланк. – Київ : Ельга ; Ніка-Центр, 2009. – 784 с.

3. Бондаренко О. М. Показники, критерії та методи оцінки економічної безпеки авіакомпаній / О. М. Бондаренко. – Одеса : Ніка, 2003. – 335 с.
4. Васильців Т. Г. Економічна безпека України: стратегія та механізми зміцнення : монографія / Т. Г. Васильців. – Львів : Арал, 2008. – 574 с.
5. Веретеннікова Г. Б. Економічна безпека підприємства: планування й організація : конспект лекцій / Г. Б. Веретеннікова. – Харків : Вид. ХНЕУ, 2008. – 84 с.
6. Єрмошенко М. М. Фінансова безпека держави : Національні інтереси, реальні загрози, стратегія забезпечення / М. М. Єрмошенко. – Київ : Київ. нац. торг-екон. ун-т, 2001. – 309 с.
7. Єрмошенко М. М. Фінансова складова економічної безпеки: держава і підприємство : монографія / М. М. Єрмошенко, К. С. Горячева. – Київ : Національна академія управління, 2010. – 232 с.
8. Орлик О. В. Економічна безпека підприємства: властивості, стратегія та методи забезпечення. Економічна безпека в умовах глобалізації світової економіки : колективна монографія : у 2 т. / О. В. Орлик. – Дніпропетровськ, 2014. – Т. 2. – 577 с.
9. Управління фінансовою безпекою економічних суб'єктів : навч. посіб. / за заг. ред. д-ра екон. наук, проф. С. М. Фролова. – Суми : ДВНЗ "УАБС НБУ", 2015. – 286 с.
10. Фінансова безпека машинобудівного підприємства : методичні засади формування та забезпечення : монографія / Х. О. Мандзіновська, А. М. Штангрет, Я. В. Котляревський, О. В. Мельников. – Львів : Укр. акад. друкарства, 2016. – 226 с.
11. Фінансово-економічна безпека підприємств України: стратегія та механізми забезпечення : монографія / Т. Г. Васильців, В. І. Волошин, О. Р. Бойкевич, В. В. Каркавчук. – Львів : ЛКА, 2012. – 386 с.
12. Фоміна М. В. Проблеми економічно безпечного розвитку підприємств: теорія і практика : монографія / М. В. Фоміна. – Донецьк : ДонДУЕТ, 2005. – 140 с.

Додаткова

13. Амосов О. Ю. Фінансова безпека підприємства в сучасних економічних умовах: теоретичний аспект. Економіка та управління підприємствами / О. Ю. Амосов // Проблеми економіки. – 2011. – № 4. – С. 76–80.

14. Ареф'єва О. В. Економічні основи формування фінансової складової економічної безпеки / О. В. Ареф'єва, Т. Б. Кузенко // Актуальні проблеми економіки. – 2009. – № 1. – С. 98–103.
15. Белов О. В. Удосконалення аналізу динаміки показників фінансової безпеки держави / О. В. Белов // Актуальні питання фінансової безпеки держави. – 2014. – № 3. – С. 64–69.
16. Біляк Ю. Основні загрози фінансовій безпеці корпоративних підприємств / Ю. Біляк // Агросвіт. – 2017. – № 12. – С. 20–30.
17. Горячева К. С. Інформаційно-аналітичне забезпечення фінансової безпеки підприємства / К. С. Горячева // Актуальні проблеми економіки. – 2003. – № 9 (27). – С. 43–49.
18. Горячева К. С. Оцінка рівня фінансової безпеки підприємства / К. С. Горячева // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України. – 2004. – № 10. – С. 288–295.
19. Марушко Н. С. Фінансова безпека підприємства в системі залучення капіталу / Н. С. Марушко // Наук. вісник ЛДУВС. Серія економічна. – 2009. – № 2. – С. 2–10.
20. Мельник С. І. Особливості основних підходів до управління фінансовою безпекою підприємства / С. І. Мельник // Формування стратегії соціально-економічного розвитку підприємницьких структур в Україні : матер. V всеукр. наук.-прак. конф. (м. Львів, 27–30 листопада 2019 року). – Львів, 2019. – С. 390–391.
21. Мельник С. І. Сутність поняття "механізм забезпечення фінансової безпеки підприємства" / С. І. Мельник // Фінансові потоки економічних агентів: теоретичні та практичні аспекти : наук.-практ. семінар (м. Львів, 10 жовтня 2019 року). – Львів, 2019. – С. 84–87.
22. Мельник С. І. Характеристика реактивності та інертності системи управління фінансовою безпекою підприємства / С. І. Мельник // Причорноморські економічні студії. – 2019. – Вип. 48. – Ч. 3. – С. 99–102.
23. Орєхова К. В. Управління загрозами фінансовій безпеці підприємства / К. В. Орєхова // Економіка промисловості. – 2013. – № 1–2 (61–62). – С. 77–83.
24. Сабліна Н. В. Формування стратегічних карт у рамках реалізації процесу управління фінансовою безпекою підприємства / Н. В. Сабліна, Т. Б. Кузенко // Бізнес Інформ. – 2013. – № 4. – С. 327–331.

Зміст

Вступ	3
Змістовий модуль 1. Фінансова безпека як складова економічної безпеки підприємства	7
Тема 1. Економічна безпека підприємства: сутність та шляхи формування	7
Тема 2. Фінансова безпека підприємства, її критерії та рівні, методи оцінювання	14
Тема 3. Механізм забезпечення фінансової безпеки підприємства	18
Тема 4. Адаптація підприємства як засіб забезпечення його фінансової безпеки	23
Змістовий модуль 2. Планування фінансової безпеки підприємств	27
Тема 5. Інформаційне забезпечення процесу планування фінансової безпеки	27
Тема 6. Державне регулювання діяльності підприємства та його фінансової безпеки	32
Тема 7. Організація фінансової розвідки	35
Рекомендована література	40
Основна	40
Додаткова	41

НАВЧАЛЬНЕ ВИДАННЯ

ФІНАНСОВА БЕЗПЕКА ПІДПРИЄМСТВ

**Методичні рекомендації
до самостійної роботи
студентів спеціальності
072 "Фінанси, банківська справа та страхування"
освітньої програми "Фінанси і кредит"
першого (бакалаврського) рівня**

Самостійне електронне текстове мережеве видання

Укладач **Кузенко** Тетяна Борисівна

Відповідальний за видання *І. В. Журавльова*

Редактор *В. О. Дмитрієва*

Коректор *Н. В. Завгородня*

План 2022 р. Поз. № 25 ЕВ. Обсяг 44 с.

Видавець і виготовлювач – ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 61166, м. Харків, просп. Науки, 9-А

---

*Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру
ДК № 4853 від 20.02.2015 р.*